

ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 159.923.2:323.39

Микола Козловець,
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Валерій Федоренко
Житомирський інститут МАУП

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ЯК ЧИННИК ЦИВІЛІЗАЦІЙНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ УКРАЇНЦІВ

У статті йдеться про те, що буттєвість українського народу на межі європейського й євразійського культурно-цивілізаційних ареалів надає євроінтеграційним процесам неоднозначного й суперечливого характеру.

Робиться висновок, що український проект може відбутися лише як європейський. Перш ніж інтегруватися до Європейського Союзу, Україна повинна сформувати власний національний проект – модель самодостатньої держави зі сформованою національною ідентичністю.

Без утвердження власної національно-цивілізаційної ідентичності українське суспільство не буде достатньо інтегрованим і стійким, спроможним відповідати на виклики глобалізації, не зможе здійснювати ефективну економічну, соціальну й політичну модернізацію.

Україна – найбільша в Європі за площею об'єктивна даність, яка саме з цієї причини фатально не може в Європі поміститися. ...Бути з Росією для України згубно – це духовна і фізична смерть, у чому можна було переконатися протягом трьох з половиною століть. Бути з Європою, можливо, – означає те саме, але в цьому ще варто переконатися.

Юрій Андрухович

Інтеграція України в Європейський Союз, набуття статусу спочатку асоційованого, а згодом повноправного члена в ньому розглядається сьогодні як винятково важливе національне завдання. Основне геополітичне питання, яке має вирішити Україна (як й інші держави) на початку третього тисячоліття, полягає в тому, чи здатна вона реалізувати себе у власному національному бутті в умовах глобалізації, чи ж її позбавлять реальної самостійності з перспективою поступового "вростання у в'язке тіло глобальної периферії". Проблема вибору моделі розвитку вкотре постає перед Україною як питання національно-

культурної ідентичності, проблемності збереження національного "Я" в мінливому, мозаїчному й глобалізованому світі.

Дослідження напряму цивілізаційної самоідентифікації українців, перспектив євроінтеграції, практична реалізація завдань, пов'язаних зі вступом нашої країни до Євросоюзу, і є метою статті. Зазначимо, що потреба осмислення не тільки минулого, а головним чином – майбутнього об'єднаної Європи – наразі стає нагальним імперативом і для самої Європи.

Здатність до саморефлексії свідчить про зрілість не лише окремої людини, а й нації загалом. Усвідомлення власної ідентичності – це спосіб позбутись ілюзій та омани як щодо самого себе, так й оточуючого світу. У суспільній свідомості українців, на жаль, відсутні глибоко вкорінені достатньо ідентифіковані філософські та політичні традиції української державності. Саме внутрішньою культурною й історичною різноманітністю можна пояснити той факт, що в українській дискусії про подальший розвиток країни після проголошення незалежності з'явилося кілька дискурсів-конкурентів, відмінних один від одного поглядами на минуле, сприйняття сьогодення і бачення майбутнього, використовуваними символами, традицією, історичною пам'яттю, врешті-решт, цінностями, до яких апелюють учасники дискусії.

Питання щодо визначення орієнтирів та пріоритетів українського розвитку у вітчизняній суспільно-політичній і філософській думці завжди було дуже гострим. Це пояснюється тим, що на території сучасної України проходила велика кількість історичних і соціокультурних процесів, часто відірваних від європейського контексту, і пов'язаних зі Сходом, які визначили ментальні риси буття українців. Після відродження власної державності у свідомості українців залишився складний набір стереотипів самоусвідомлення, де переплелися наслідки дохристиянського життя стародавніх слов'ян, впливу візантійської ортодоксальної церковно-культурної традиції, степових народів, католицизму, комуністичної ідеології та намагань створення "єдиного радянського народу", захисної реакції плекання національної самобутності, різного розвитку історико-географічних регіонів України тощо. Україна як перехрестя Європи й Азії є вельми строкатою країною етносів, релігій і культур.

Незважаючи на відсутність серед вітчизняних дослідників усталеного погляду на цивілізаційну самоідентифікацію українців, вони погоджуються з тим, що при розв'язанні цієї проблеми суттєвими складовими є історичний, культурологічний, аксіоматичний, лінгвістичний, економічний, геополітичний, релігійний, етнічний, ментальний аспекти самоідентифікаційної генеалогії.

Досліджуючи проблему вибору орієнтирів і пріоритетів українського розвитку, більшість дослідників наголошують на дилемі Схід чи Захід. Одні науковці й ідеологи нав'язують громадськості тезу про "історичну" зумовленість потягу України в напрямку східного (євразійського) простору, обґрунтовують саме євразійський вектор подальшого розвитку України. Так, автори монографії "Україна на порозі XXI століття: політичний аспект", пропагуючи євразійський вибір, фактично виступають проти європейської орієнтації та говорять про "ставку на продовження минулого ізоляціоністського консерватизму в пристойній оболонці європоцентризму". Вони ратують за створення спільних з Росією потужних економічних структур [1 с. 30, 98, 129, 226].

В іншому виданні "Україна – не Європа" стверджується, що "будучи спадкоємницею класичної європейської культури, Україна в геополітичному плані за своїми світоглядними цінностями не належить до європейської цивілізації", а "міф про культурну і геополітичну єдність України і сучасної Європи" перетворився у спосіб руйнування самосвідомості українського народу. Україну і Європу розділяють не "стереотипи "холодної війни" і не різне історичне минуле, а сутнісні цивілізаційні та культурні особливості" [2, с. 8, 12, 122]. Автор Л. Грач акцентує увагу на необхідності ствердження у власних цінностях, глибше усвідомити історичні витоки і тим самим захищати спільні слов'янські пріоритети, оскільки чітко визначилися зовнішні й внутрішні сили, зацікавлені в знищенні східнослов'янської єдності.

Зазначимо, що для прибічників наведених вище поглядів вибір моделі українського розвитку значною мірою продовжує існувати в заідеологізованій формі. Має місце політична заангажованість передусім проросійськи зорієнтованих політиків і науковців, деяких представників фінансово-олігархічних структур та окремих працівників ЗМІ. Їхнє настійне прагнення "вписати" Україну в євразійський простір зумовлене українофобськими тенденціями і прагненнями закріпити колоніальний статус нашої держави. Піддається сумніву навіть потреба в існуванні національної ідеї. Не останню роль у цьому має й те, що всередині країни не були належно оцінені й осмислені проблеми минулого, особливо радянський період її історії.

Без сумніву, міркування про особливу східнослов'янську цивілізацію не позбавлені деяких підстав. Можна говорити й про існування певної слов'янської ідентичності, але слов'янський світ не збігається із православним. До того ж, у православних народів Європи була різна історична доля. Навряд чи можна стверджувати, що, скажімо, між православними греками і православними білорусами має місце більша близькість, ніж між православними греками і католиками-італійцями.

Але коли йдеться про православну, східнослов'янську цивілізацію, то науковці й політики мають, насамперед, на увазі російське суспільство, яке, дійсно, в силу низки причин може бути номінованим як цивілізація. Проте метафізичний проект цього суспільства не зводиться ні до православ'я, ні до панславізму, хоч обидві ці світоглядні установки тісно співвіднесені із зазначеним проектом. Останній сформувався у конкретних умовах, а саме: значна протяжність територій, тривале монголо-татарське іго, специфічна система організації влади, фактична відсутність представницьких структур, не говорячи вже про інститути громадянського суспільства і т. ін. Протягом століть російська держава (Велике князівство Московське – Московське царство – Російська імперія) вибудовувала особливий світ, який живе за власними принципами, і який дуже слабо корелює зі світом Заходу, а також зі світами тих православних суспільств, котрі не входили до складу цього політичного утворення [3, с. 221-227].

Безперечно, між східнослов'янськими народами – українцями, росіянами та білорусами – є чимало спільного. Ця спільність зумовлена різними чинниками, насамперед, етнічними, культурними, політичними. Зокрема, ці народи (хто більшою мірою, а хто меншою) мають спільне слов'янське коріння, протягом тривалого часу (повністю або частково) входили до складу одних і тих самих державно-політичних утворень: Київської Русі, Речі Посполитої, Московського царства, Російської імперії, СРСР. Звідси близькість їхніх мов, багато спільних моментів у сенсі світосприйняття, культурних традицій, передусім пов'язаних із домінуванням на цих землях православ'я.

Однак, попри зазначені спільні риси, кожен із східнослов'янських народів мав свою історичну долю, специфічні особливості культури. Скажімо, якщо росіяни мали довготривалу державницьку традицію, то цього не було ні в українців, ні тим більше в білорусів. Наявність давніх історичних коренів інституту держави є іманентною складовою російських ментально-ціннісних настанов, а слабкість цього інституту в українській ментальності певною мірою компенсується традиціями демократичного врядування. Росіяни в своїх культурних орієнтаціях більше були зосереджені на Схід. Звідси, до речі, різного роду "антизахідні" течії в російській суспільно-філософській думці (так зване "слов'янофільство", євразійство, сьогодні – неоевразійство). Українцям і білорусам була притаманна більш західницька орієнтація, хоча перебільшувати це західництво не варто.

Має місце й етнічно-антропологічна відмінність східнослов'янських народів. Так, формування росіян відбувалося переважно в результаті інтеграції не лише слов'янських субетносів, а й субетносів угро-фінських й частково тюрських. У формуванні українців тюрські

елементи також відігравали помітну роль. Щодо білорусів, то велику роль у становленні цього народу відіграли летто-литовські субетноси. Прикметно, що одна із етнічних назв білорусів – литвини. Ці етнічно-антропологічні відмінності між східнослов'янськими народами не могли не вплинути на відмінності між ментальністю й культурою українців, росіян та білорусів. При бажанні можна знайти ще чимало моментів, що розділяють ці східнослов'янські народи [4, с. 84-85].

Інші дослідники як ідеал розглядають західну модель демократії, стверджуючи, що структури нашого суспільства є "нецивілізованими" [5, с. 568-577; 6, с. 288-304]. Взяті з арсеналу європоцентризму, ці претензії виходять із постулату, що суспільні структури та інститути колишнього СРСР були протиприродними і створені начебто відповідно до політичної доктрини "марксисту-ленінізму". Дехто з українських політиків і науковців вперто відстоює багатовекторність, рівнонаближеність або рівновіддаленість до основних цивілізаційних "гравців" сучасності США – Західна Європа – Російська Федерація [7, с. 55].

Аналізуючи історичний пошук Україною вибору між Європою і Росією, можна зробити парадоксальний висновок. На рівні ідеологічних, культурних конструкцій та установок вибір найчастіше здійснюється на користь Європи, а в політичній практиці в силу історичних обставин Україна постійно виявлялася у фарватері Росії. Історичні факти засвідчують, що тісне співіснування з Росією в межах однієї імперії, а потім у складі СРСР ставило завжди під сумнів можливість буття українського народу як самостійного й повноцінного національного організму. Хоч у більшості випадків цей вибір визначався не інтенціями, а реальністю, насамперед, відсутністю державності чи її крайньою нестабільністю.

Осмислюючи зміст основних складових цивілізаційного коду українців, вітчизняний дослідник І. Мозговий стверджує, що Україна є європейською державою в історико-культурному та в суто географічному контексті, а тому має розвиватися в напрямку західного (європейського) простору. В історичному аспекті Україна з найдавніших часів поставала як європейська держава, що водночас протидіяла східній стихії як деструктивному началу в політичній сфері. Цивілізація останніх чотирьох тисячоліть (від доби Трипілля) розвивалася як невід'ємна складова європейської спільноти. Це засвідчують античний і давньоруський період нашої історії, козацька доба і визвольні змагання ХХ ст.

Етнічно територія України є прабатьківщиною слов'ян, які в другій половині – і тисячолітті н. е. почали розселятися на Схід, Захід і Південь. Вона й сьогодні є державою, де існує корінний етнос, хоча останні 800 років частину його території почав освоювати татарський

народ. Решта етносів має свої історичні батьківщини поза межами України, на території якої вони представлені лише фрагментарно і ніколи не мали суттєвого впливу на історичний розвиток нашої землі.

Політично Україна належала і належить до демократичного типу держав, вона ніколи не мала жодної моделі абсолютизму і розвивалася переважно як республіка. Натомість московське самодержавство виступало як крайня форма східного деспотизму, що силою зброї й політико-ідеологічними засобами придушувала демократичні тенденції в Україні.

Економічний аспект засвідчує про наявність ще в додержавницький період української історії тісних економічних зв'язків наших пращурів переважно з європейськими, а не азійськими ранньоетнічними утвореннями. Вписана в європейську систему господарювання, Україна знову ж таки нині має працювати над зміцненням цих зв'язків, обірваних у радянську добу.

У релігійному розрізі українцям завжди була властива глибока набожність, пов'язана не тільки з культовою практикою, а й з моральними засадами, всім укладом економічного життя. Українське православ'я, прийняте з Візантії і модифіковане в Україні, було далеким за своєю глибиною сутністю від ідеологічних принципів одержавлення Російської церкви.

Український тип культури характеризується традиційно європейськими рисами, які набули своєї довершеності в козацьку добу. Високий освітній рівень українського народу в часи Середньовіччя показував глибокий потяг нашого народу до знань навіть в найтяжчі періоди його історії. Філософія серця як соціокультурний феномен базується на специфіці духовного складу українців, що є самобутнім явищем, котре набуло відповідного забарвлення під впливом європейської духовності [8, с. 110-111].

Зазначимо, що ще п'ять-шість століть тому (а якщо брати часи Київської Русі, то й десять віків) найдалекоглядніші й наймудріші представники нашої національної еліти – державотворці, духовники, військові діячі – цей вибір уже зробили. Бо розуміли, що саме європейська християнська цивілізація, з усіма її вадами, недосконаlostями, кризами, війнами, – то є природний дім для України. Відтак, з давніх часів український народ був частиною європейського цивілізаційного простору. Саме у взаємозв'язку з Європою, її духовною, культурною, освітньою, правовою традицією будувалося наше суспільне й державне життя. Україна – продукт європейської ідентичності. Тому історичний зв'язок "Київська Русь – Русь-Україна – Україна" є безальтернативним фактом.

У цьому контексті нагадаємо міркування відомого британського історика і філософа А. Дж. Тойнбі, який відносив Україну та Росію до православно-слов'янської локальної цивілізації. Причому українська гілка, на його думку, є більш давньою і правомірнішою, ніж російська, оскільки вона безпосередньо пов'язана з Київською Руссю [9, с. 355]. Визнаючи рівноправ'я як "старокиївського", так і "московського" періодів руської історії, української й російської версій ідентифікації зі світовою історією, мислитель уважав, що вони приречені завжди разом співіснувати, зберігаючи водночас свою окремішність [10, с. 77].

На території сучасної Європи сформувалися дві генетично близькі, але все-таки окремі цивілізації – західна і російська (євразійська) – кожна з яких має свою історичну долю, свій метафізичний проект, свою культурно-історичну матрицю тощо, яким відповідають певні території. Але між цими відносно чітко окресленими просторами розміщені "суспільства з подвійною ідентичністю", які з тих чи інших причин можуть бути інтегрованими як у західну, так і російсько-євразійську цивілізацію. Ці суспільства протягом своєї історії зазнавали впливу обох цивілізацій, причому в різні періоди історії цей вплив був різним. Оскільки західна й російсько-євразійська цивілізації хоч і відмінні, але водночас є і близькими, то їх вплив на суспільства з подвійною ідентичністю не набував у більшості випадків антагоністичного характеру, тобто вони не стояли перед жорстким вибором: Захід чи Росія? Подібний вибір не міг бути і політичним, оскільки значний період своєї історії зазначені суспільства не мали державної незалежності. Відтак склалася унікальна ситуація, коли кілька православних суспільств Європи можуть ідентифікувати себе і як такі, що відносяться до західної цивілізації, і як суспільства, що належать до російської (євразійської) цивілізації. Зрештою, метафізичний вибір залежить від волі нації, яка ідентифікує себе з тією чи іншою цивілізацією, а також від того, якою мірою інші нації, що входять до відповідної цивілізації, погодяться з таким вибором [3, с. 228].

Історична складність нашої долі, як і вибір моделі розвитку України, значною мірою зумовлюються тим, що Україна належить, за твердженням С. Гантінгтона, до "зони міжцивілізаційних збуджень" [11, с. 32-36]. Уточнюючи цю позицію, Ю. Павленко переконливо доводить, що "за всіма своїми істотними ознаками праслов'янство органічно належало до сім'ї європейських етносів середньої смуги Європи... За своєю внутрішньою природою праслов'янство було суспільством європейським, як кельтське або фракійське". Водночас, наголошує вчений, розміщення на незначній відстані від цивілізацій Сходу зумовило причетність праслов'янства й до азійського кола культур. Це,

своєю чергою, зумовлювало двоїстість його історичного буття [12, с. 330].

Це серйозне спостереження щодо двоїстості генетики української нації не можна недооцінювати й у наші дні. "Ми, належачи в основному до Європи, надто віддалилися від неї, щоб викресати в собі досить волі, необхідної для збудування власної держави, але не наблизилися настільки до Азії, щоб дати вести себе власному деспотові. Духовна межовість виявляється таким чином недержавотворчим чинником" [13, с. 205] – наголошував один із провідних українських етнопсихологів ХХ ст. В. Янів. Визначаючи одну з об'єктивних складових нашої генетики, він пише: "Коли Україна географічно є на грані двох світів, у давнину – виразно на пограниччі між Європою та Азією, а сьогодні – між Європою та Євразією (якщо зважити, що Росія має виразно неєвропейські риси, хоча географічно частково до Європи належить), то ця межовість ще більшою мірою мусила виявитися в геополітичному сенсі. І не можна уявити собі, щоб географічна і геополітична межовість могла залишитися без впливу на духовність і не призвела до духовної "межовості", транзитності, перехідності" [13, с. 204]. Події 2004-2005 рр. увиразнили цивілізаційний розлом України між європейською та євразійською моделями розвитку.

Відомий український філософ М. Михальченко визначає культурно-цивілізаційний стан України терміном "лімітроф" – прикордонна область між цивілізаціями. Він пише: "У наш час Україна ще не "міст", не "санітарний кордон", тим більше не "центр" ніяких співтовариств. Поки що Україна – лімітроф для Росії та Європи, проміжний, міжцивілізаційний простір між західною і російсько-євразійською цивілізаціями. Причому лімітроф з двоїстою оцінкою. Європа (натівська) вважає східні кордони України лінією розлому між Європою і Росією (Росія з тюркськими анклавом і є окремою російсько-євразійською цивілізацією). А Росія вважає західні кордони України лінією розлому між НАТО та СНДівським простором, позначаючи останній зоною своїх особистих інтересів". І далі, що суттєво важливо, дослідник зазначає: "Лімітрофне положення, стан – це проміжне положення або стан. Якщо народ "лімітрофу" не укорінюється в структурі деякої регіональної цивілізації, то самовизначення цього народу у формі незалежної держави залишається проблематичним, як і проблематичним створення своєї локальної цивілізації" [14, с. 419]. І такий стан України не випадковість, а закономірний результат багатовікового культурно-цивілізаційного буття українського народу на розломі, стику цивілізацій.

Геополітичне положення України, яка протягом століть перетворювалася на арену протистояння між Сходом і Заходом, в

умовах невизначеності внутрішніх та зовнішньополітичних пріоритетів об'єктивно підштовхує країну до виконання ролі буфера між різними політичними гравцями. А країна-буфер не може вирішити ні довгострокових завдань, ні досягти тимчасових вигод, бо її маневр на міжнародній арені жорстко обмежується віссю протистояння протилежно спрямованих сил. Вони є головними регуляторами, що визначають правила гри та чітко контролюють їх виконання. До того ж інтереси "країни-буфера", як правило, до уваги не беруться і вона отримує удари з обох боків, доти не втратить своїх самобутності, суверенності й державності. У ролі буфера держава відіграє, зазвичай, пасивну роль, не вона вирішує свої завдання, а її використовують інші у власних цілях. Так само, як і цю роль держави обирають не з власної волі, а внаслідок певного збігу обставин (обмеженої державності, невизначеності пріоритетів, відсутності єдності в суспільстві тощо). Буферні держави є скоріше елементом системи балансу сил, а не міжнародного права. І за обставин, коли значно змінюється модель регіональних взаємин, буферні держави зазвичай стають першими жертвами – так вони розплачуються за тимчасовий еквілібріум між сильнішими державами.

Очевидно, що без системного бачення місця України в глобалізованому світі, усвідомлення пріоритетних національних інтересів і зовнішніх орієнтацій вона й надалі буде приречена на орієнтаційну роздвоєність, конфронтаційність, кризу ідентичності. Вже згадуваний С. Гантінгтон з цього приводу пише, для того, щоб "розірвана країна" могла визначити наново свою цивілізаційну ідентичність, має бути виконано як мінімум три умови. По-перше, політична та економічна еліта країни повинна з ентузіазмом сприймати і підтримувати цю зміну. По-друге, суспільство повинне принаймні мовчки погоджуватися з перевизначенням ідентичності (або прагнути до цього). По-третє, переважаючі елементи у цивілізації, до якої приходять (у більшості випадків це Захід), повинні принаймні бажати новонаверненого [11, с. 167]. Зрозуміло, що процес перевизначення ідентичності є тривалим, переривистим і вельми хворобливим у політичному, соціальному, інституційному й культурному вимірах. Адже неможливо штучно пересадити певну конструкцію на інший політико-культурний ґрунт з очікуванням схожих результатів.

За аргументацією вітчизняного фахівця у сфері цивілізаційної проблематики Ю. Павленка, цивілізаційна близькість і спорідненість українського та російського етносів органічно впливає з одночасного входження їх до ядра трьох умовних цивілізаційних еліпсів, які окреслюють кордони історично й культурно споріднених націй: по-перше, як Україна, так і Росія протягом тисячоліть виступали

іманентними складовими макроетнічної слов'янської спільноти, утворивши її східнослов'янську гілку (етнонаціональна спорідненість); по-друге, обидві країни входять до східнохристиянсько-православної субцивілізації як частини макрохристиянського світу (релігійно-конфесійна спорідненість); по-третє, історично країни ніколи не втрачали статусу повноправних членів євроазійського геополітичного та гео економічного простору (традиції економічної й політичної спільноти). Відтак, на думку вченого, Україна, Росія й Білорусь, а також деякою мірою Казахстан і Кригизстан, знаходяться в зоні взаємонакладання трьох зазначених еліпсів, що і визначає їх системну близькість, найбільшу на пострадянських теренах. Це дає підстави вважати, що попри всі сучасні протиріччя і суперечності, особливо між Україною і Російською Федерацією, існує об'єктивно потужне підґрунтя для розвитку між ними взаємовигідної співпраці [15, с. 176].

Методологічно неправильно, на наш погляд, трактувати діаду "Захід – Схід", "проєвропейська – проєвроазійська орієнтації", "Європейський Союз – Митний союз" по-маніхейськи, як взаємовиключні напрямки. Спільність і відмінність світоглядів, етнопсихологічних та ментально-ціннісних характеристик народів України та Росії визначають їх взаємодоповнюваність і перспективність господарської взаємодії, що в разі їх відлагодженості й впорядкованості може дати потужний синергетичний ефект. Зрозуміло, що відтворення існуючої застарілої регіональної моделі поділу праці вже не забезпечить передумов для якісного економічного розвитку. Натомість об'єднання ресурсів та зусиль двох країн у сфері продукування метатехнологій може створити для їхніх економік системні переваги.

Щоправда, розвиток і поглиблення плідної взаємодії суб'єктів господарювання наших країн й успішна реалізація потужного потенціалу співробітництва неможливі без подолання існуючої моделі взаємин, яка склалася в результаті попереднього історичного розвитку і полягає в домінуванні в суспільній свідомості росіян (як політичного істеблїшменту, так і пересічних громадян) переважно зверхнього, упереджено-зневажливого, а часом і відверто імперського ставлення до України як економічного й політичного суб'єкта міжнародних відносин. Водночас слід визнати, що окреслена модель взаємин є наслідком не лише давньої, сформованої внаслідок тривалої історичної еволюції експансіоністської природи російської національної ідеї, а й результатом кризи самоідентичності України – результатом її нездатності протиставити цьому тиску з боку Росії власну цивілізаційну парадигму, таку доктрину національно-державного розвитку, яка б відповідала ментально-ціннісним характеристикам українського етносу, містила потенціал адаптації до швидкоплинних трансформацій у

сучасному світі та спроможна була активізувати глибинну духовну енергію нації, надаючи їй властивості Фенікса, здатного відроджуватися з попелу [15, с. 177].

Не можна не погодитися з думкою О. Пахльовської, що тільки у випадку, коли "модерний європейський код стане консолідуючою основою майбутньої Росії, проект інтеграції стане реальністю – не як примусового підкорення, не як асиміляції, а як добровільного співжиття вільних народів" [16, с. 5]. Щоправда, такий проект, якщо бути реалістами, мало ймовірний у найближчому майбутньому. Концептуальна помилка російських політиків полягає в тому, що вони вважають здобуття Україною державного суверенітету симулякром – чимось таким, що існує, але, присутньо, нічого не змінює. Україна, на їх думку, через менші розміри, потенціал, усю передісторію – буде просто змушена йти у фарватері російської політики.

У цьому контексті черговим випробуванням євроінтеграційного курсу України стало святкування 1025-річчя Хрещення Київської Русі, а саме його політична складова, яка домінувала під час цієї події. Святкування, на жаль, не стали історичним та духовним поштовхом до переосмислення важливості минулого Київської Русі для сучасної України, моментом повернення нашої історичної української ідентичності. Адже "християнство, як наголошує О. Пахльовська, – один з ідентифікаційних кодів Європи! До Мазепи українське православ'я було частиною європейської культури. Проте політичне православ'я – це антиєвропейська концепція. Це просто політичне підпорядкування. Таке православ'я блокує будь-які модерні смисли української культури, які органічно у нас є" [17, с. 2]. Натомість, ми в черговий раз почули від російської сторони заяви про спільні цінності та єдиний народ й агітацію за "інтеграційні процеси на пострадянському просторі".

Проблему стратегічного вибору України російське керівництво розглядає за логікою взаємовиключення: або Європейський Союз, або вступ до Митного союзу. І така логіка впливає насамперед з політичної та ідеологічної доцільності. У Москві Європу розглядають як політичний центр, що несе загрози Росії – політичні, економічні й військові, а зближення України з Європою як "геополітичну зраду". За конфронтацією з Україною з приводу євроінтеграції можна судити про самоідентифікацію російської еліти як поза- й навіть антиєвропейську. "Або Росія – або Європа" означає, що вони бачать Росію поза Європою й у конфронтації з нею. Хоча її державність, історія та культура теж тісно пов'язані з Європою. В українському ж дискурсі європейський вибір не означає протиставлення Росії, митному союзу чи іншим країнам.

Неприйняття Росією вступу України в Європейський Союз (як і в перспективі у Північноатлантичний альянс) є формою невизнання з її боку державної незалежності України. Зараз уже можна говорити про доктрину В. Путіна, що прийшла на зміну доктрині Л. Брежнєва про "обмежений суверенітет соціалістичних країн". Вона, як і брежнєвська, ніде й ніколи офіційно не формулювалася, але реконструюється за рішеннями, які приймаються на її основі. Ця доктрина передбачає неповноцінний суверенітет держав, котрі виростили з колишніх союзних республік, та існування певного пострадянського простору, на якому Росія покликана домінувати, обмежуючи самостійність нових держав, що історично й географічно мають мало спільного. У Москві розуміють, що у випадку вступу України в ЄС, а тим більше в НАТО, виникне нова геополітична ситуація в Європі й світі. Україна вже ніколи не стане частиною Росії, а плани "великої Росії" не передбачають обмеження її нинішніми кордонами. Росія може бути наддержавою, політичною потугою першої величини лише разом із Україною. Безсумнівно й те, що без України євразійський союз буде слабким, більше того, навряд чи взагалі може відбутися.

У євразійському контексті, в який дедалі тісніше інтегрується Росія, імперський (державницький, ідеологічний) наратив домінує над зваженою, відкритою політикою стосовно своїх сусідів, у тому числі й щодо України. Розпад Союзу РСР сприймається не як момент поступу історії й модернізації, а як найбільша катастрофа ХХ ст., втрата території.

Низка аргументів засвідчує, що сучасна Росія не прагне в Європу. Назвемо найбільш переконливі з них:

а) Росія ніколи не прагнула раніше й не прагне зараз зближуватися з Європою до статусу одного з її рівноправних членів і завжди захищала від європейських проявів і впливів свою ідентичність, самобутність та специфіку;

б) російське суспільство далеко не зреклося ідеї месіанства, яку віками плекала не тільки його державна еліта, а й підтримувала значна частина населення;

в) у російському суспільстві після розпаду СРСР не відійшли в минуле імперські стереотипи та ностальгія за великою державою, позбутися яких за короткий час ще нікому й ніде не вдавалося;

г) у суспільній свідомості росіян не відбувся процес відмови від насадженого довгими роками антизахідництва та антиамериканізму, не зжита попередня, ще радянська, конфронтаційна психологія;

г) нинішня Росія виявляє неабиякий інтерес до реінтеграції (у різних формах) пострадянського простору, болісно сприймає, незважаючи на крах Ялтинської системи післявоєнного світу, поворот колишніх комуністичних країн Центральної та Південно-Східної Європи у бік

Заходу, їхню інтеграцію в західні економічні й військово-політичні структури [18, с. 1].

Констатуючи, що одним зі значних чинників зовнішньої політики Росії є "генерація хаосу" в Україні, вітчизняний політик і науковець В. Горбулін висловлює низку застережень стосовно проблем національної безпеки в усій їхній складності й гостроті, враховуючи глобальні виклики XXI ст. й спроби зіштовхнути Україну на узбіччя європейського "мейнстріму". І самодержавну російську цивілізацію, і радянську (квазі)цивілізацію, і становлення сучасної російської цивілізації об'єднує найважливіша складова російської соціокультурної ідентичності – це єдиновладне правління, що традиційно має сакральну легітимацію [19].

За Конституцією Україна є "демократична, соціальна, правова держава", що тим самим актуалізує вибір на користь створення в межах української держави локальної цивілізації західноєвропейського взірця. В Україні існує значний прошарок населення, насамперед західних областей, з проєвропейською орієнтацією, і він не тимчасовий, бо має глибоку традицію в минулому та привабливі перспективи в майбутньому. Разом із тим, зазначають автори монографії "Цивілізаційні моделі сучасності та їх історичні корені", "Україні в силу достатньої географічної, історичної, ціннісно-ментальної і навіть частково конфесійної наближеності її народу... центральноєвропейському варіанту Західної цивілізації, важко вирішити, в якій мірі вона співпричасна останньому, а в якій – Східноєвропейсько-Євразійському, а в останні століття – російсько-радянсько-пострадянському світу" [20, с. 14].

Відтак, питання цивілізаційної самоідентифікації, вибору інтеграційного вектора України залишається досить суперечливим й неоднозначним для українців. Так, за даними соціологічного дослідження компанії Research & Branding, якби українцям належало зробити однозначний інтеграційний вибір у серпні 2013 р., співвідношення прибічників європейської і євразійської інтеграції України становило б 45 % на 36 % на користь вступу до ЄС. При цьому кожен п'ятий житель України (19 %) зараз не готовий зробити однозначний вибір на користь того чи іншого вектора інтеграції країни [21, с. 4]. За результатами іншого дослідження, яке проводилося "Українським демократичним колом", 43,1 % громадян вибирали вступ до Євросоюзу, 35,8 % – до Митного союзу, а 15,6 % – не змогли відповісти на поставлене запитання [22, с. 3]. Із наведених даних видно, що українці не чітко визначаються у своїх позиціях. Та попри всі негаразди й суперечності, західний світ, при всіх його негативах, є ментально ближчим для українців. Зараз ця вроджена європейськість поволі себе проявляє. Дедалі певніше

стверджується усвідомлення того, що тільки повернення до європейського цивілізаційного й політичного простору здатне стабілізувати ситуацію й відкрити перспективу. Щоправда, до формування і зміцнення усвідомлення нашої європейськості треба подолати великий шлях. Із приєднанням до Європи нам треба буде перебудувати й свою ментальність, стати набагато працездатнішими, працелюбними, конкурентоспроможними. Подолання неефективності національного буття, якісні перетворення в українському суспільстві не відбудуться без системного перезавантаження, ментального осмислення, цивілізаційного дозрівання.

Зауважимо й таке: якщо рух до Європи не спирається на мораль, філософію, громадянську свідомість і навіть певний тип освіти політиків та критичної маси електорату, то його не так складно й перепинити. Саме тому ніякого "незворотного" шляху до ЄС поки що немає. Необхідне розуміння того, що на порядку денному вибір різних світів, способів і філософій життя, нехтування якими може обернутися негативними наслідками для мільйонів українців. Від нашого вибору залежить те, що, будучи географічним центром Європи, можна залишитися поза сучасним рівнем європейської освіти, науки, культури, приректи себе на маргіналізацію та подальшу світову ізоляцію. Очевидно, за такої ситуації конче потрібно задуматися і над державотворчою філософією двох світів – європейського та азійського.

Прискорена інтеграція в європейські політичні, економічні, військові та інші структури відповідає корінним інтересам українського народу. Немає проблеми вибору між високорозвиненим демократичним Заходом і феодально-деспотичним Сходом. Прагнення зберегти рівнозначність векторів чи віддати перевагу східному спричинить лише відрив України від кращих здобутків світової цивілізації, негативно відіб'ється на вирішенні соціальних питань. Слід враховувати стрімкий розвиток європейського континенту. ЄС – це не тільки економіка та зростання, а й культурна єдність і спільні цінності в глобалізованому світі. Змістом національного поступу і входження України в Європу є цілеспрямована трансформація усіх сфер національного буття з тим, щоб довести його до рівня конкурентоздатності на арені європейського економічного, громадянського, політичного, духовного, культурного і т. ін. життя. Зрештою, входження України в Європу – не акт на кшталт юридично закріпленого прийому чи вступу до кола європейських держав, а процес, в результаті якого має постати нова, модернізована Україна.

На жаль, ми досі не соціалізували українську ідею, не зробили її наріжним каменем державотворення, на його ідеологічному фундаменті, в програмних текстах проурядових і опозиційних партій – порожньо. Ми, всупереч застереженням І. Франка, далі розглядаємо

державотворчі чинники "поза рамами нації", поза ціннісними координатами соціогуманістичного розвитку. Це унеможливує визначити не лише стратегію, дерево цілей розвитку нації, наявні ресурси державотворення, пріоритети їхнього використання, а й оптимізувати вибір самого вектора інтеграції України, досягнути в його пошуку ідеалу мудрості (софійності) нації, вийти на позаекономічні смисли руху до вершин цивілізації, розширити комплекс національно-ідеологічних, філософсько-світоглядних, духовно-релігійних, соціально-правових, геополітичних, міграційних та інших чинників прискорення розбудови держави [23, с. 5].

Українська громадськість має робити усвідомлений вибір і чітко розуміти, що Європа – то соціокультурна й політико-економічна система зі своїми складними колізіями та проблемами. І європейський статус не означатиме, що український соціум зможе насолоджуватися досягненнями такого ж рівня без жодних суперечностей і зусиль. Навпаки, Україні, як й іншим країнам, доведеться напружено боротися за престижне місце в економічних і політичних структурах ЄС, захищати інтереси національного бізнесу, проводити реформи. Ніхто не буде абсорбувати Україну в систему нових міжнародних відносин на пільгових умовах. Тому підхід до євроінтеграції має містити й економічний прагматизм у зовнішній політиці на всіх напрямках.

Європейська перспектива змінила поляків, словаків, чехів, словенців та інших народів і допомогла ним трансформувати своє суспільство. Якщо говорити про Польщу, то вона дуже швидко трансформувала, за висловом лауреата Нобелівської премії Чеслава Мілоша, свій "поневолений розум". Поляки більш-менш консолідовані, в них немає глибоких суспільних тріщин, які б не давали розвиватися. Попри всі суперечності польського суспільства, воно є досить цільним та відкритим до трансформації [24, с. 24-32]. Вважаємо, що подібне станеться і з українцями. Угода про асоціацію – це система викликів для України. Ми фактично беремо на себе зобов'язання провести широкомасштабні реформи, змінити країну: закони, організацію влади, економіку, інститути. Сама суть закріплення в законодавстві та менталітеті народу європейського вектора дасть в кінцевому підсумку цивілізаційний вибір. Відтак європейська перспектива змінить нас і допоможе трансформувати наше суспільство. Позитивний і цікавий досвід європейських країн, насамперед східноєвропейських може бути використаний тільки в новій державі, з новими смислами її існування.

Закони й імперативи глобальної інтеграції вимагають від України чіткого визначення шляху її розвитку як самостійної держави і стратегічного вибору. На відміну, наприклад, від польської (та, врешті, й інших еліт Східної Європи, різною мірою, але все ж рішуче

проєвропейських), вітчизняна інтелектуальна еліта загалом й досі не сформулювала концепції національної ідентичності України. Замість концепційної європейської стратегії, Україна (точніше – її правлячий клас) донедавна обрала шлях "багатовекторної" риторики, пізніше – євrorомантизму, і лише сьогодні вступ до європейських структур розглядає як стратегічний напрямок. А якщо європейська перспектива не існує в культурній ментальності суспільства та його еліт, то й на інституційному рівні не може постати жодної системної стратегії, спрямованої на розширення знання про себе у світі. Наслідком цього донедавна була "м'яка" ізоляція України від об'єднавчого європейського та євроатлантичного процесів.

Україна – унікальна країна з погляду своєї історії та географічного розташування. З одного боку, це однозначно європейська держава і вступ до Європейського Союзу – цілком реальна перспектива для неї. Україні потрібна Європа й вона має стати членом ЄС, але потрібна й Україна Європі. Основним інтересом Європи є розвиток через стабільність. Для цього їй постійно потрібно розширяться, в протилежному випадку звужуються її потенціал і конкурентоспроможність на світовому ринку. Інтерес України – залучення до європейських цінностей, збереження наявних позитивних фактів, їх примноження. Вхідження в Європу відкриває Україні перспективу, нові ринки, дає нові можливості й гарантує стабільність. З другого боку, Україна має глибокі історичні зв'язки з Росією, що надзвичайно важливо. Не слід забувати про розмір цієї держави, її потенційні можливості та вплив у світі. Від відвертої, прямої конфронтації з Росією Україна аж ніяк не отримує позитивні моменти щодо утвердження незалежності, демократії й соціально-економічного розвитку. Тому реалізація європейського вибору не повинна ґрунтуватися на антиросійській платформі.

Звісно, західні держави з Росією рахуються, і не лише тому, що Росія є надзвичайно важливим для Європейського Союзу партнером, а й тому, що європейці – прагматики, вони моделюють перспективу. Адже у XXI ст. з усіма тими викликами, про які говорять футурологи, кліматологи, економісти, континент Євразія – один із найперспективніших. Тому європейці враховуватимуть позицію Росію й її бачення геополітичних інтересів. До речі, це – той момент, який ми маємо розуміти, коли стикаємося з не завжди очікуваними реакціями з боку європейської політики. Але станом на сьогодні європейці, на наш погляд, більше налаштовані на ідею великого континентального простору, ніж Росія. І вони розуміють, що ключову роль на цей конкретний момент відіграє українське питання.

Інтуїтивно відчуваючи своє місце в європейській співдружності націй, українці, однак, виявилися не готові до належного досягнення феномену європейськості. Ми і сьогодні не можемо виразно продекларувати, навіщо нам потрібна Європа, зв'язки з нею. Громадянам України бракує знання і досвіду спілкування з ЄС, НАТО та іншими структурами. Постаючи географічно європейською державою, Україна надто далека від європейських стандартів життя, цивілізованості, тож асоціювати себе з європейцями явне перебільшення. Тому основним вектором інтеграції України до Європи має стати поліпшення внутрішньоукраїнського життя. Європейський вибір України повинен бути спрямований не стільки на "зовнішні орієнтації (бо це є вторинним, похідним), а у прямому сенсі: антропо- та соціокультурного облаштування внутрішньоукраїнського буття у відповідності до культурних, соціальних, економічних, життєвих взагалі західноєвропейських стандартів" [25, с. 87]. Разом із тим геополітичне розташування України стає, певною мірою, полем активних дій як з боку США і Європейського Союзу, так і з боку Росії.

Україна, навіть не забезпечивши належним чином свою суверенність, вже шукає, як би інтегруватися з більш успішними сусідами. Таке прагнення України є зрозумілим, яке, на наш погляд, можна звести до примітивного бажання – вписатися до так званого "золотого мільярду". Інтегруючись до Європи чи будь-якої іншої наднаціональної структури, Україна, на наше переконання, має і повинна сформувати власний національний проект – модель самодостатньої держави. Україні насамперед необхідно виконати обов'язок перед собою, реалізувати місію остаточного самоутвердження як суверенної держави. Сьогодні українці з усіх боків оточені країнами, державницьке буття яких ні в кого не викликає щонайменшого сумніву, статус яких визнається й поважається цілим світом. На цьому тлі навіть в українців виникають роздуми, питання, сумніви щодо власних державотворчих "здібностей" (потенцій). Україна немає належного досвіду державності й політичної демократії, у неї не сформувалася державно-національна ідеологія.

Має рацію А. Гальчинський: "Обґрунтовуючи конкретні проблеми євроінтеграційної політики, ми ні на мить не можемо послабити уваги до головного: на Захід потрібно йти з дієздатною державою, конкурентноспроможною економікою та сформованою національною ідентичністю" [26, с. 272-273]. У зовнішній політиці, у тому числі політиці євроінтеграції, це має бути незаперечною домінантою. Маємо з надзвичайною обережністю та виваженістю підходити до умов поєднання міждержавних інтересів, які нерідко можуть бути кабальними для України, вести до витіснення її мови, культури, історії, фінансів, державності. Залучення країни в різного роду інтеграційні процеси без

того стрижня, який обстоює національні інтереси, несе в собі великий ризик. Євроінтеграція, глобальна доля України буде залежати від її спроможності знайти новий критичний, український шлях розвитку, нову модель розвитку, модель глобального інтегрування.

Другий момент, який є дуже важливим, полягає в тому, що в українському суспільстві, соціальна та конфесійна складові перебувають у серйозній конфронтації. Крім того, зараз ми живемо в період переорієнтації цінностей, вибору ментальності та знаходження себе. Угода про асоціацію – це не просто документ, це – цивілізаційний вибір. Підписання Угоди про асоціацію стане кроком, яким Україна остаточно визначить себе європейською державою. Це крок неповернення до минулого, після якого інші альтернативи не обговорюватимуться. Гадаємо, що у такому випадку й відносини з Росією стануть прозорішими та стабільнішими – не буде коливань з приводу вектора інтеграції.

Підписання Угоди про асоціацію з ЄС несе для України низку нових можливостей, які є дуже важливими для створення конкурентоздатної держави в умовах сучасного світового політичного та економічного клімату. Європейський ринок – це глобальний тест на відповідність високому стандарту, який українські товаровиробники мають витримати з честю. Зрозуміло, що конкурентоспроможність наших товарів, яка значною мірою ґрунтувалася на дешевій робочій силі, впаде. Необхідно шукати інші фактори забезпечення конкурентоспроможності – знижувати енерговитрати, підвищувати якість, заохочувати інновації тощо. Угода з ЄС допоможе впровадженню європейських стандартів виробництва, на які орієнтуються не лише європейські, а й азійські виробники. Це означає, що, запроваджуючи ці стандарти, ми підносимо якісний рівень наших виробників, що дозволяє конкурувати не лише в Азії, а й у Європейському Союзі. Лише ці чинники збільшать експорт України, відкриють для вітчизняної продукції європейські ринки, а введення європейських сертифікатів, стандартів та норм модернізує економіку, зрештою, отримаємо сприятливий вплив на економіку країни та ціноутворення. Звісно, йдучи до асоціації та до режиму вільної торгівлі з ЄС, нам доведеться також вносити цивілізовані корективи в торговельні відносини з Росією та іншими країнами – членами Митного союзу згідно з правилами Світової організації торгівлі. Незважаючи на загострення торговельних відносин з Росією, у нас є можливість створити на своїй території кращі умови для залучення міжнародних інвестицій і таким чином формувати нову виробничу базу. Якщо цього не станеться найближчим часом, то в майбутньому ми будемо постійно в програші від світової торгівлі. Навіть загострення економічних

відносин з Росією має стати для України стимулом для перетворень. Слід перестати захоплюватися інфраструктурними проектами й почати інвестувати в будівництво нових підприємств. Україні необхідно сформувати нову промислову базу, створити сучасне національне виробництво, яке забезпечить позитивний торгівельний баланс. Європейський вектор – це процес поступу. Наприклад, нові члени ЄС, відмовившись від минулої ізоляції, знайшли своє місце в світовому розподілі праці. І це лише зміцнило їхній національний суверенітет, підсилило національну самобутність.

Можна спрогнозувати, що після підписання Угоди про асоціацію з ЄС збільшиться кількість євроскептиків. Через це вже проходили східноєвропейські країни. Не секрет, що значна кількість українців або уявляє Європу в рожевих кольорах, або панічно її боїться. Гадаємо, що на позитивний ефект від підписання Угоди про асоціацію і практичні результати слід очікувати в майбутньому. Проте є найважливіший політичний результат – Угода підкреслює, що Україна здобула свою державність і розлучатися з нею не збирається.

Входження в Європу – головний і вирішальний шлях до самовизначення України як сучасної держави із прогнозованим й забезпеченим майбутнім. Це означає, що саме в руслі європейських орієнтирів мають складатися головні напрямки реформування й модернізації економіки та формування громадянського суспільства. Європейській орієнтації України, однак, не суперечать розумно сплановані й інші напрямки міжнародної діяльності, зокрема, зусилля щодо зміцнення позицій України в СНД, Чорноморському регіоні чи у зв'язках з Росією. Адже у відносинах між державами важить не стільки те, з якого приводу й з ким вступати у зв'язки, скільки те, на яких умовах та в якій ролі.

Стратегія національного розвитку – це **стратегія синхронізації процесів національного самоствердження та інтеграції України в Європу**. Саме в такій послідовності: країна, що йде до свого повноцінного буття в європейській спільноті, має насамперед досягнути **національного самоствердження**. Тільки економічно, політично й соціально стабільна держава завжди докладатиме зусиль для збереження своїх базових цінностей. Орієнтація на Захід повинна поєднуватися з прагненням бути гідними європейського вибору, а не сподіватись на допомогу Європи. Навчитися конкурувати в сучасному світі – це єдиний шлях до продуктивної національної творчості, до свободи кожного. Це передбачає приведення у відповідність до європейських стандартів основних чинників, які характеризують державницький процес. Розмови про те, що "в Європі нас не чекають" означають, що нас саме *таких* не чекають.

Україна в силу свого колоніального минулого не має досвіду витворення власних стратегій. Розвиток і становлення України як самодостатньої національної реальності сьогодні надзвичайно сильно й прямо залежить від її реінтеграції в Європу. "...Україна, справді вірна європейській природі своєї культури, ніколи не буде ані "Малоросією", ані "Великою Україною" на кшталт "Великої Росії" чи "Великої Сербії". Вона отримає, нарешті, історичний шанс бути "Малою Європою". Тому сьогодні питання європоцентричних орієнтацій України – це українське "бути чи не бути". Можливо, передостаннє. Можливо, останнє", – пише О. Пахльовська у виданні "Ave, Europa!" [27, с. 172]. Європа як простір, де найвищою цінністю є людина, людське життя, де в людини як такої є не тільки обов'язки, а й права, на противагу нерадянському простору пролонгованої в часі девальвації цієї найвищої цінності, – ось дихотомія, в якій Україна не повинна застрягнути.

Національні ідеали й цінності отримують реальні шанси на утвердження саме в інтегрованій Україні в Європу, але не у "возз'єднаній із східними слов'янами-братами", бо ці цінності суто європейські за своєю генезою й геокультурним кодом. Це відповідає історично усталеному психотипу українця, визначеного ще М. Грушевським як "споглядальний індивідуалізм", який підпорядковує суспільний інтерес особистому, що передбачає ретельний аналіз і раціоналізм при прийнятті будь-яких рішень. Пріснопам'ятне "моя хата скраю" означає: мій світ і мої інтереси є головною цінністю. Значить, загальноукраїнський інтерес – це сукупність інтересів окремих громадян, сімей, організацій, а не абстрактного поняття "Україна". Цим ми докорінно відрізняємося від наших східних сусідів, для яких абсолютною цінністю було і залишається відчуття себе частиною "єдиної, великої і сильної держави".

І якщо шлях України до Європи ускладнений через усе ще недостатню зрілість європейської ідентичності українців, то у випадку Росії має місце антагонізм із Заходом, що пояснюється недостатньою критичною масою культури європейської Росії, щоб радикально змінити хід подій. "В Україні, розділеній між європейським кодом і російсько-радянським, – зазначає О. Пахльовська, – перший код буде консолідуватися і розширювати радіус своєї дії, а другий повільно, але неухильно відмирати в силу своєї безнадійної архаїчності й ненасиченості жодними інтелектуальними концептами. Росія ж розколота на хистку суму несумісних між собою ідентичностей, які до всього ж існують у різному культурному часі" [28, с. 5]. Не може не викликати занепокоєння і тривоги агресивність Росії, яка помітно посилилася у зв'язку із здійсненням Україною курсу на євроінтеграцію. У хід пішли всілякі антиукраїнські претензії і провокації (політичні,

економічні, торговельні, територіальні, прикордонні, етнічні, лінгвістичні, спортивні тощо), що їх вчиняють як державні органи Росії, так і проросійські партії і рухи в Україні під гаслами "збереження віковичних традицій", "слов'янської єдності", "Русского мира" тощо.

Інтеграція України в європейські структури, у глобальний світ передбачає пошук можливостей реалізації глобального проекту на національному, регіональному та міжнародному рівнях, що базується на її історичних, національно-культурних особливостях, враховує її геополітичне розташування та глобальні тенденції сучасного світу. Тому актуальною для України є проблема розробки власної національної глобалізаційної стратегії, яка б: а) гармонійно поєднувала активізацію внутрішніх ресурсів і різнобічних зв'язків з європейською та світовою спільнотою загалом; б) забезпечувала б максимальне використання можливостей, наданих євроінтеграцією й глобалізацією, і мінімізувала їх негативні наслідки; в) забезпечувала її поступове входження в європейський і глобальний соціум, максимально враховувала б національні інтереси. Україна – самодостатня, багата країна, з величезними економічними та природними ресурсами. В умовах суттєвої трансформації регіональних та глобальних структур українська держава повинна активізувати зусилля на субрегіональному рівні, де вирішення економічних, енергетичних, культурних, гуманітарних проблем пов'язане не тільки з проблемами безпеки, а й національного самовизначення. Щоправда, для цього їй потрібно бути економічно потужною державою, чого не можна сказати про неї нині.

Як відомо, у Польщі також був досить непростий шлях до Європейського Союзу і НАТО. У середині 1990-х років цю державу у період комуністичного правління називали "чорною дірою" Європи. Поляки повірили проєвропейсько налаштованим силам, здійснили необхідні реформи, і, колись периферійна економічно й політично, Польща стала тепер однією з найуспішніших у Європі, співтворцем її майбутнього.

Зазначимо й таке: Польща першою (2 грудня 1991 р.) визнала незалежність України, а 4 січня 1992 р. було встановлено дипломатичні відносини між двома державами. Республіка Польща дуже багато зробила для просування України на Захід, є однією з країн, яка найбільш послідовно виступає за якнайшвидшу реалізацію євроінтеграційних намірів України, лобіює її інтереси в Євросоюзі. Останні майже 10 років співпраці з Польщею стали для нас синонімом співробітництва з Європейським Союзом [29, с. 170-172].

Підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС – це також шанс, право на участь в дискусії щодо майбутнього Європи. Євросоюз ще не довів своєї повної ефективності. Те, як він складно переживає кризу, які внутрішні відносини між країнами, ситуація з фінансами; складнощі,

пов'язані з відродженням у європейській політиці радикальних і популістських течій. Усе це свідчить про те, що ЄС ще далекий від збалансованості. Євросоюз – це ще молодий проект, який може змінюватися. Але Європа – цивілізація прогностична, яка не боїться дивитися в майбутнє, бо відчуває в собі здатність і сили його моделювати, творити. Долучатися до неї можуть країни, які інтелектуально проєктують себе в майбутнє, а не ті, яких затисло в тенетах минулого. Відстояти Європу в Україні, а Україну в Європі означає переломити фатальні закономірності малорухомого євразійського простору в бік реальної модернізації та зміни моральних координат.

Асоціація з ЄС допомагатиме Україні розвиватися як європейській країні й в плані формування чисельного середнього класу, налагодження діалогу з німецькими, французькими, польськими та іншими європейськими бізнес-колами. Інтеграція до Європи вже фактично розпочалася за рахунок трудової міграції. За чисельністю українці посідають перше місце на легальному ринку праці в Європі, грошовий потік звідти втричі перевищує надходження з Росії. Новітня українська хвиля трудової міграції за способом життя й системою цінностей дедалі більше стає європейською.

Євроінтеграційна стратегія України, наше природне прагнення побудувати в себе Європу – це не лише відповідні принципи державотворення, економічної та соціальної політики, а й глибока європеїзація політичного класу, який має спрямовувати зазначені трансформації, визначати їхні механізми, забезпечувати їх утілення в життя. Однак, на нашу думку, найбільш гальмівною ланкою євроінтеграційного процесу є низька якість політичної еліти, її провінціалізм, зверхність та самолюбство, брак таких необхідних в умовах перехідного суспільства толерантності та конструктивізму. Кардинальна відмінність українців від британців чи німців у тому, що ми не маємо європейської еліти, здатної мислити стратегічно. Також, нам бракує європейського вміння, залишаючись різними, знаходити компроміс й не тільки співжити, а й бути конкурентним проектом у глобальному світі. Схоже, в українському політикумі, зацикленому на перманентну й нещадну боротьбу з опонентами, далеко не всі розуміють, що країна стоїть на порозі найважливішої з усіх системних реформ, які будь-коли задумувалися і здійснювалися на її території, і що провести її (реформу) без внутрішньої консолідації і компромісів буде надзвичайно складно.

Для незалежності України потрібні не лише конкурентоспроможна економіка, медична реформа, європейські стандарти життя та соціального захисту, а й світове, загальнолюдське розуміння духовного та національного відродження, адекватний ренесансу вітчизняний

інформаційний простір і належна в ньому роль духовно-інтелектуальних еліт. Нині Україна практично не присутня в європейському культурному просторі, вона не має належних інституцій, що визначали б стратегію й тактику української культурної присутності. Якщо британці мають "Британську раду", французи – "Альянс франсез", іспанці – "Інститут Сервантеса", німці – "Інститут Гете", то Україна поки не спромоглася на створення такої установи, що ще раз нагадує про необхідність подолання певної інтеркультурної провінційності. Європа – це не стільки географія, скільки насамперед культура.

Українській нації, насамперед, її еліті, потрібно думати не тільки про те, як увійти в Європу, а й про те, як зберегтися в Європі, не розчинитися в ній і не зникнути в цьому величезному європейському універсумі, який, до речі, сформувався завдяки принципу нації. Нам треба творити власне культурне середовище, показати Європі нашу величезну багату культурну спадщину, експортувати високоінтелектуальну продукцію, а не обмежуватися сировинною роллю. Прикро, що за роки незалежності Україна як держава так і не виробила ефективних засобів захисту своєї культури і своєї історії, поширення культурних надбань українців у світі, програму нашого впливу на Європу. Місія України аж ніяк не вичерпується функцією буферної зони між Сходом і Заходом. Україна – це самодостатній соціокультурний простір, перед яким стоїть завдання віднайдення власної внутрішньої цілісності через синтез спадщини Сходу і Заходу. Вступаючи до Євросоюзу, необхідно зберегти власний ментальний "фільтр", тобто за будь-яких умов залишатися самотніми українцями.

Сьогодні в ЄС точиться гостра суперечка, чим має бути Європа: наддержавою чи союзом держав, супернацією чи ансамблем націй, "Європою вітчизн" і т. ін. Є дуже багато й інших запитань, на які українські інтелектуали мають уже зараз відповісти собі та українському народові. На жаль, над Україною ще й досі тяжіє спокуса євразійства і "руського міра", що виступають запереченням європейського шляху розвитку, пропонуючи натомість азійсько-деспотичні моделі суспільного устрою [30, с. 5].

Світовий розвиток залишає Україні дедалі менше часу для того, щоб усвідомити, що повноцінне "включення" в євроінтеграційні процеси не має альтернатив. Найближчі роки стануть для українців певним випробуванням: чи зможемо ми посісти належне місце серед інших європейських народів, чи станемо територією, по якій будуть ходити сучасні "кочівники" у вигляді транснаціональних корпорацій, у яких немає батьківщини, а є лише інтереси. Шануючи власну "історичну та духовну сутність, відкриваючи для себе, що вона нерозривно пов'язана з європейськістю, плекана з її джерел, та й сама була її джерелом,

українці неодмінно придуть до осмислення власної української Європи, яка зможе і неодмінно долучиться до Європи польської, французької, німецької, італійської, чеської, естонської" [31, с. 215]. Включеність в процеси євроінтеграції й глобалізації світу не передбачають відмови від власної сутності, національної самобутності. Зміни мають відбуватися для самоствердження української нації у світі, її подальшого розвитку. Українська держава повинна мати свій вектор розвитку, який би відповідав національним інтересам. У свою чергу, входження України в єдину Європу сприятиме зміцненню християнської цивілізації.

Отже, вектор українського розвитку з необхідністю й неминучістю має бути спрямований на Європу. Курс на європейську інтеграцію викристалізовується з історії нашого народу, його ментальності та демократичних традицій, з прагнення нинішнього покоління українців бачити свою країну невід'ємною складовою єдиної Європи. Якщо князь Володимир Великий свого часу приєднав Київську Русь (Україну) до Європи через прийняття християнства, то нині є можливість зробити це через підписання Угоди про асоціацію з Євросоюзом і подальшу інтеграцію в європейські структури. Рух до Європи – це не лише географічний вектор, а, насамперед, ціннісно-культурологічний вибір. Це повернення до європейських цінностей, стандартів реальної демократії, інформаційного суспільства, соціально орієнтованого ринкового господарства, базованого на засадах верховенства права й забезпечення прав та свобод людини і громадянина. Це інструмент модернізації й посилення національної економіки, забезпечення нової якості соціальної системи, прогресивних змін у політичному устрої.

Список використаних джерел та літератури

1. Видрін Д., Табачник Д. Україна на порозі XXI століття: політичний аспект. – К. : Либідь, 1995. – 296 с.
2. Грач Л. Украина – не Европа. – К. : ТОВ "Друкарня "Бизнес полиграф", 2008. – 272 с.
3. Халапсис А. В. Постнеклассическая метафизика истории: Монография. – Днепропетровск : Изд-во "Инновация", 2008. – 278 с.
4. Кралуок П. М. Філософська думка східнослов'янських народів та її зв'язки із західноєвропейською філософією // Україна в контексті євроінтеграції / Матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції. – Наукове видання. – Суми : Вид-во СумДУ, 2005. – С. 83 – 85.
5. Українська політична нація: генеза, стан, перспективи / За ред. В. С. Крисаченка. – К. : НІСД, 2004. – 632 с.
6. Гнатюк Оля. Прощання з імперією: Українські дискусії про ідентичність. – К. : Критика, 2005. – 528 с.

7. Глотов Б. Б., Вітер Д. В. Культурно-цивілізаційний вибір українського народу: монографія. – К.: ДАКККиМ, 2009. – 319 с.
8. Мозговий І. П. Схід-Захід: дилема чи проблема українського вектору? // Україна в контексті Євроінтеграції / Матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції. – Наукове виданн. – Суми: Вид-во СумДУ, 2005. – С. 109-111.
9. Тойнбі А. Дж. Дослідження історії. У 2-х т. – Т. 1]; [Пер. з англ. В. Шовкуна, В. Митрофанова, П. Тарашука]. – К.: Основи, 1995. – 684 с.
10. Toynbee A. J. The Ukraine – a Problem of Nationality. The new Europe Essays in Reconstruction. London, 1915. – P. 77-80.
11. Гантінгтон Семюел П. Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку; [пер. з англ. Наталії Климчук]. – Львів: Кальварія, 2006. – 474 с.
12. Павленко Ю. В. Передісторія давніх русів у світовому контексті. – К.: Фенікс, 1994. – 399 с.
13. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології; [Упоряд. М. Шаповал. – 2-ге вид., переоб. і доп.]. – К.: Знання, 2006. – 341 с.
14. Михальченко Н. Украинское общество: трансформация, модернизация или лимитроф Европы?. – К.: Институт социологии НАНУ, 2001. – 440 с.
15. Аблов А. С. Україна і Росія: потенціал взаємодії та співробітництва (огляд за матеріалами міжнародної наукової конференції // Український соціум: Науковий журнал. – К., 2009. – № 3(30). – с.172-177.
16. Пахльовська О. Яку Росію я люблю? // День. – 2009. – 27 березня. – С.5.
17. Лазуркевич І., Малюк І. "Ми можемо багато разів критикувати Росію, але почати повинні з критики себе!" // День. – 2013. – 30 липня. – С.2.
18. Газін В. Чого чекати від Москви? // День. – 2003. – 28 листопада. – С.1.
19. Горбулін В. П. Без права на покаєння. – Харьков: Фолио, 2009. – 378 с.
20. Цивилизационные модели современности и их исторические корни / Ю. Н. Пахомов, С. Б. Крымский, Ю. В. Павленко и др.; НАН Украины / Под ред. Ю. Н. Пахомова. – К.: Наук. думка, 2002. – 632 с.
21. Серета Євген. Ні туди, ні сюди. У чому політико-психологічна природа тих, хто не бачить Україну в ЄС і МС? // День. – 2013. – 25 вересня. – С. 4.
22. Ромашкіна Олена. Європейську риторику потрібно конвертувати у практику // Голос України. – 2013. – 15 жовтня. – с.3.
23. Вовканич С. Якби ми вчилися соборності... // День. – 2013. – 11 вересня. – С.5.
24. Холай Г. Місце та роль Польщі у новому європейському економічному устрої / Генріх Холай // Персонал. – 2003. – № 9. – С.24-32.
25. Андрос Є. І. Всезагальне і індивідуальне у культурі за умов глобалізації // Людина і культура в умовах глобалізації.- К.: ПАРАПАН, 2003. – С. 85-92.
26. Гальчинський А. С. Помаранчева революція і нова влада. – К.: Либідь, 2005. – 368 с.

27. Пахльовська Оксана. Ave, Europa! : Ст., доп., публіц. (1989-2008). – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2008. – 635 с.
28. Пахльовська О. Яку Росію я люблю? // День. – 2009. – 27 березня. – С. 5.
29. Кордон М. Польща – "локомотив України в Європі" // *Studia politologica Ucraino-Polona*. Щорічний журнал. Випуск другий. – Житомир – Київ – Краків, 2012. – С.170-172.
30. Лосев І. Уже сьогодні треба думати не лише про те, як увійти в Європу, а й про те, як залишитися в ній // День. – 2013. – 29 серпня. – С. 5.
31. Андрійчук О. Україна – Європа: тести на сумісність. – К. : Смолоскип, 2007. – 378 с.

Mykola Kozlovets, Valeriy Fedorenko. Eurointegration as a Factor of Civilizational Self-Identification of the Ukrainians

The article states that the identity of Ukrainian nation on the verge of European and Euro-Asian cultural and civilizational areas makes European integration processes ambiguous and contradictory. The conclusion is that the Ukrainian project can only take place as the European. However, before integration into the EU, Ukraine should create a national project - a model of a self-sufficient country with established national identity. Without asserting its own national and civilizational identity Ukrainian society appears to be not sufficiently integrated and stable, unable to meet the challenges of globalization and not ready to efficient economic, social and political modernization.

Mikołaj Kozłowiec, Walerij Fedorenko Eurointegracja jako czynnik samoidentyfikacji cywilizacyjnej ukraińców

W artykule opisano byt narodu ukraińskiego na granicy obszarów kulturalno-cywilizacyjnych: europejskiego oraz eurazjatyckiego, który nadaje procesom eurointegracyjnym kontrowersyjnego charakteru. Stwierdza się, że ukraiński projekt może występować jedynie jako europejski. Jednak przed integracją z Unią Europejską, Ukraina powinna ustalić własny projekt narodowy – model państwa samowystarczalnego o ustalonej tożsamości narodowej. Bez akceptacji własnej tożsamości narodowo-cywilizacyjnej, społeczeństwo ukraińskie nie będzie wystarczająco zintegrowane i gotowe sprostać wezwaniom globalizacji - nie będzie mogło dokonać efektywnej modernizacji ekonomicznej, socjalnej oraz politycznej.